

Razvoj vlastite kolekcije inspirirane narodnom nošnjom otoka Paga i paške čipke

Šarić, Nikolina Manda

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:421776>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD
RAZVOJ VLASTITE KOLEKCIJE INSPIRIRANE NARODNOM NOŠNJOM OTOKA
PAGA I PAŠKE ČIPKE

Nikolina Manda Šarić

Zagreb, rujan 2022

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

RAZVOJ VLASTITE KOLEKCIJE INSPIRIRANE NARODNOM NOŠNJOM OTOKA
PAGA I PAŠKE ČIPKE

Mentor: doc. dr. sc. Blaženka Brlobašić Šajatović

Studentica: Nikolina Manda Šarić

JMBAG: 0117230297

Zagreb, rujan, 2022

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Broj stranica: 33

Broj slika: 39

Broj likovnih ostvarenja: 19

Broj literaturnih izvora: 6

Članovi povjerenstva:

1. Izv. prof. dr. sc. Irena Šabarić, predsjednica
2. Doc. dr. sc. Blaženka Brlobašić Šajatović, članica
3. Izv. prof. dr. sc. Renata Hrženjak, članica
4. Doc. art. Marin Sovar, ak. slik. graf., zamjenik člana/ice

SAŽETAK

Teorijski dio ovog završnog rada bavi se narodnom nošnjom otoka Paga i paške čipke. Veliki utjecaj na razvoj grada Paga imali su Mletačka Republika, a pri tome su utjecali na pašku narodnu nošnju. Paška narodna nošnja je vrlo očuvana te su na nju Pažani jako ponosni. Ona je u današnje vrijeme ponosni predstavnik Paga. Paška narodna nošnja se oblikovala tijekom godina, ali nošnje kakve danas vidimo na folklornim nastupima uglavnom su dobili svoj oblik u doba renesanse. Međutim, nije renesansa bila jedino razdoblje koje je utjecalo na razvoj nošnje, tu su i gotika i srednji vijek. Možemo reći kako su Pažani iz svakog razdoblja uzeli po nešto te ju oblikovali po svome. Detaljno su opisani ženska i muška narodna nošnja Paga i njihovi pojedini dijelovi. Ono što čini pašku nošnju drugačijom od ostalih je njezina jedinstvena paška čipka koja je vrlo cijenjena. Paška čipka se prenosila s naraštaja na naraštaj na način da bi podučile mlade djevojke nauci o čipki. Nisu koristile nikakve predloške nego su sve ručno izrađivale gledajući radove svoje majke i baki. Paška čipka je jedinstvena po geometrijskim oblicima pod utjecajem renesanse. U eksperimentalnom dijelu rada se nalaze osam haljina inspirirane paškom narodnom nošnjom i paškom čipkom. Uzeti su pojedini dijelovi paške čipke i nošnje te su ukomponirani u autorski dizajn haljina. Literatura korištena za ovaj rad su knjige, znanstveni radovi i internetske izvori.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OTOK PAG	2
2.1 Povijest otoka Paga.....	2
3. PAŠKA ČIPKA	4
4. ŽENSKA NARODNA NOŠNJA GRADA PAGA	10
4.1 Oglavlje i nakit.....	14
5. MUŠKA NARODNA NOŠNJA GRADA PAGA	16
6. EKSPERIMENTALNI DIO	17
6.1 PRIKAZ MODELA.....	18
6.1.1 Prikaz modela br. 1.....	18
6.1.2 Prikaz modela br. 2.....	19
6.1.3 Prikaz modela br. 3.....	20
6.1.4 Prikaz modela br. 4.....	21
6.1.5 Prikaz modela br. 5.....	22
6.1.6 Prikaz modela br. 6.....	23
6.1.7 Prikaz modela br. 7.....	24
6.1.8 Prikaz modela br. 8.....	25
6.2 Modeliranje vlastitog modela haljine – haljina br. 3.....	26
6.2.1 Prikaz krojnih dijelova sa šavnim dodatcima.....	30
7. ZAKLJUČAK	32
8. LITERATURA	33

1. UVOD

*„Svaki spomen Paga asocira nas na nekoliko poznatih obilježja toga grada na hrvatskoj obali Jadrana. To je grad soli, čuvenog paškog sira, prelijepa paške čipke, slatkih koludraških baškotina, bogate folklorne tradicije, znamenitih pojedinaca“.*¹

Pag je otok koji je vrlo specifičan. To je otok koji je zbog svog položaja izložen jakoj buri, koja otoku daje vrlo krški izgled. Međutim, unatoč škrtoj zemlji, otok zapravo pridodaje puno u gospodarstvenom i u kulturološkom smislu. U povijesti grada Paga veliki utjecaj imala je Mletačka Republika. Mletci su donijeli renesansu u gradu Pagu koja se očituje u arhitekturi, folklornoj odjeći, paškoj čipki, itd. Folklorna odjeća grada Paga se oblikovala tijekom vremena, međutim paška narodna nošnja kakvu danas vidimo u folklornim nastupima razvila se u doba renesanse. Ono što posebno čini pašku nošnju je autentična paška čipka, oglavlje, žive boje i elegancija cijelog izgleda narodne nošnje. Pažani uviđaju koliko su njihove nošnje posebne i autentične te se neke tradicije i danas održavaju, npr. izrada paške čipke. Narodne nošnje ulaze u zastarjele u 19. stoljeću, no vrlo sofisticirana paška narodna nošnja vrlo lako se može ukomponirati u moderan dizajn današnjice.

¹ Palčić I.: Paška čipka na izložbama u Zagrebu i inozemstvu, str. 9, Vlastita naklada autora Pag, 2019.

2. OTOK PAG

Pag je hrvatski otok u sjevernodalmatinskom otočju s površinom od 286 km². Pag je, zbog svog specifičnog položaja, granični otok. Zbog svoje duljine ona prodire u kvarnerski zaljev te svojom sjevernom obalom zatvara južnu stranu Velebitskog kanala, dok svojim istočnim dijelom oslanja o područje Dalmacije, s kojim je povezan sa poznatim Paškim mostom. Zbog svog položaja ispod Velebita, sjeverna strana Paga je trajno izložena buri i posolici. Upravo radi bure Pag je slabo prekriven vegetacijom zbog koje ima svoj prepoznatljiv kameniti krajobraz. Otok je građen od rudistnih vapnenca, što čini 90% površine kamenjari, koji su pogodni za ispašu stoke. Međutim, unatoč škrtj zemlji otok Pag je priskrbio neprocjenjiva blaga svojim stanovnicima. Sva naselja na otoku su okrenuta prema jugu, osim grada Paga koji se smjestio u Paškom kanalu. S ove strane otoka uvjeti su bili pogodniji za poljodjelstvo, vinogradarstvo i voćarstvo. Kamenjari na Pagu su bili pogodni za razvoj stočarstva. Iako goli i škrti vegetacijom ipak na kamenjarima se nalazilo aromatično bilje i niska makija što je dovelo do uzgoja posebne stoke (koze i ovce) koje imaju sitne zube koji mogu pasati po kršnom otoku. Nadalje, te stoke su omogućile proizvodnju mlijeka odnosno, proizvodnju visoko kvalitetnog sira, poznati Paški sir. Također, što se tiče gospodarstva, treba spomenuti i paške solane koje se prvi put spominju godine 1215. Proizvodnja soli je i dan danas u pogonu. Na otoku Pagu se 2005. izgradila prva vjetroelektrana u Hrvatskoj, Vjetroelektrana Ravna 1. Smještena je na predjelima Ravne iznad paške solane. U današnje vrijeme stanovništvo se uglavnom bavi sa turizmom, ali iako su se neka gospodarstva zapostavila i dalje postoji mogućnost za njihov daljnji razvitak u moderno doba, a to se odnosi na: stočarstvo, sir, sol, vinogradarstvo, ljekovito bilje te čipka.

2.1 Povijest otoka Paga

Prvi stanovnici na otoku Pagu se javljaju u davnom neolitskom dobu. Pag je u starijem željeznom dobu bio naseljen ilirskim plemenom, Liburnima, a njihova nalazišta se nalaze kod Šimuna, Kolane i u Novalji. Hrvati se nastanjuju na otoku već u rano doba svog dolaska. Najstariji naziv za otok je Cissa (Kisa) koji se javlja u I. stoljeću. Isti taj naziv se javlja i u nekim zapisima iz X. stoljeća a taj naziv, Cissa, je očuvan u nazivu današnjeg lokaliteta Caska.

Nadalje, današnji naziv otoka je nastao zahvaljujući rimske dominacije na prostorima Paga. „...-Pag, u obliku Pagus (malo selo), za naselje koje se na mjestu današnjeg Starog Grada nalazilo od sredine I. stoljeća“². Zbog položaja otok je stalno bio u središtu razmirice između rapske i zadarske biskupije. Osim te dvije biskupije stalno se uplitala i Venecija u tu priču. Razlog svemu tome je sol odnosno paška solana. „Važnu ulogu u historiji otoka Paga imale su neke izražene značajke njegova okoliša. Te su osobine otočnoga krajolika kroz povijest oblikovale odnos Pažana i njihovoga životnog prostora, a time i lokalnu historijsku sliku. Mnogi paški toponimi otkrivaju tragove prirodnih obilježja i resursa koji su oblikovali pašku povijest“³. Sol je bio važan i vrijedan proizvod za trgovanjem duž Mediterana i Jadrana te su se mnogi htjeli dočepati vlasti u upravljanju solane. Godine 1409. za 100.000 dukata Dalmacija je bila prodana Mletačkoj Republici i shodno tome Mletačka Republika upravlja paškim solanama i samim otokom. Mletačka vlast je za upravljanje nad solanama i Pagom postavila svog patricija i s tom odlukom Zadranima nisu bili zadovoljni. Stari grad Pag je zatim bio teško razoren u bitkama sa Zadranima u XIV. stoljeću. Mletačka uprava je zatim donijela odluku da želi bolje zaštititi svoje solane pa je na samom ulazu u pličinu solane dala 1443. godine izgraditi novi grad Pag. Novi Pag je izgrađen prema urbanističkim načelima antičke gradnje. U pravilu to znači da se glavni trg nalazi u sredini s dvije glavne ulice koje se križaju na središnjem trgu, a sporedne ulice čine gustu mrežu unutar svake četvrti. U nekim izvorima se navodi kako je Juraj Dalmatinac bio zaslužan za projektiranje novog grada. Međutim, sa sigurnošću se zna kako je upravo on izgradio knežev dvor i župnu crkvu Marije zaštitnice, koja je građena po uzoru na crkvu iz Starog Grada, pa se na njoj susreću elementi iz različitih perioda odnosno romanike, kasnogotički i renesansni elementi. Uz ove elemente unutar grada pojavljuju se i građevine cvjetne gotike i baroka, koje su građene po mogućnostima skromnih pučana, težaka i domaćim patricijama. Također od arhitekture valja spomenuti i velika skladišta soli koja su sagrađena za vrijeme vladanja Mletačke Republike, a danas služe kao spomen nad osnovnom i vječnom gospodarskom djelatnošću na otoku – sol. Otok Pag pruža bogatstvo svojim stanovnicima. Drugi su također vidjeli koliko otok vrijedi i zbog toga je Pag uvijek bio rastrgan između dvije strane. Ali unatoč tome Pag je i dalje razvijao svoje gospodarstvo za koje se i dan danas upotrebljavaju.

² Eckhel N.: Narodna nošnja grada Paga, Priručnik za rekonstrukciju nošnje, str. 10, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 2002

³ Suić, Mate 1953. Pag. Zadar: Izdanje paške općine. NOVAK, Grga 1961. Stari Grci na Jadranskom moru, Rad JAZU, 232, 145–222; ZANINOVIĆ, Marin 2005. Apsorus i Crexa na Jadranskom putu, Senjski zbornik, 32, 5–24.

3. PAŠKA ČIPKA

O paškoj narodnoj nošnji i paškoj čipki možemo započeti s lunetom Paške katedrale, Marije Zaštitnice (slika 1). Naime, na tom plitkom reljefu prikazan je paški puk pod otkriljem Blažene Djevice Marije. Kipar iz 16. stoljeća prikazuje rijedak primjer etnografskih elemenata odnosno, primjer lokalne nošnje. Figure su u klečećem položaju, ali jasno se prepoznaju osnovni dijelovi nošnje, posebice *pokrivacu* – pokrivalo za glavu, kojom se prvi put susrećemo sa paškom čipkom.

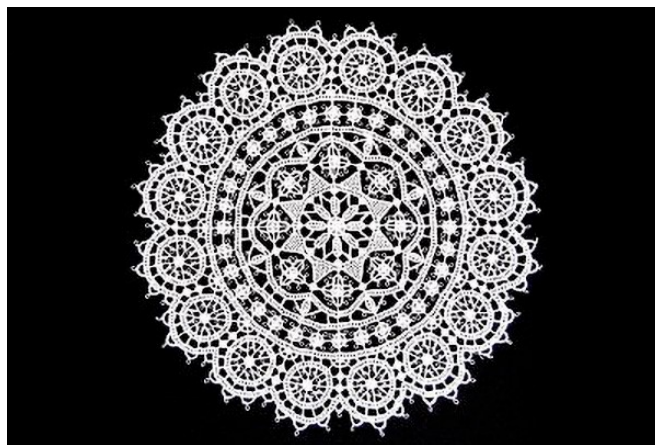

Slika 1, luneta iznad vrata crkve Marije Zaštitnice, Pag, 16.st

U gradu Pagu se nalazi jedna posebna vještina tekstilnog rukotvorstva – izrada čipke na iglu (slika 2) „Po često spominjanoj definiciji čipka je samostalni šupljikavi ručni rad izrađen od pamučnih, svilenih, agavinih, srebrnih i zlatnih niti. Dvije osnovne tehnike izrade čipke su šivanjem iglom (čipka na iglu, šivana čipka), i prepletanje pomoću batića (čipka na batiće)“⁴. Pašku čipku na iglu uspoređuju sa čipkarskim proizvodima istočnog Mediterana. Popularizacija čipke je bilo u doba renesanse gdje su u to vrijeme vladale svilene tkanine i bijele platnene tkanine za izradu pojedinih dijelova odjeće. Pažani su često bili pod utjecajem Mletačke Republike te su pod utjecajem njihove mode u svojim nošnjama dodali čipku i svilu. Pažanke su same izrađivale svoju čipku na iglu koja se razvila u autoktono kulturno dobro na jadranskom prostoru. Ono što pašku čipku razlikuje od ostalih i izdvaja ju od ostalih čipki su njeni geometrijski oblici, čvrstina, bjelina i jer se šije sa tankim koncem. Glavni pokretači čipkarstva

⁴ Eckhel N.: Narodna nošnja grada Paga, Priručnik za rekonstrukciju nošnje, str. 13, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 2002

i škole čipke na Pagu su bile sestre benediktinke iz samostana sv. Margarite. Tamo su od davnina podučavale žensku djecu u pismenosti i izradu paške čipke. O tome svjedoči arhivski izvori iz 1579. godine. Sestre benediktinke imaju kolekciju čipki koje čuvaju i skupljaju dulje od 150 godina.

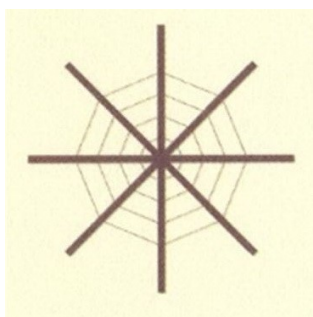

Slika 2, paška čipka

Čipka svoje osnove nalazi u poznavanju vještine tzv. bijelog veza *raspletu (micano)* i *izrizu (rizano)*. Prve su čipke na iglu bile vezane uz podlogu nastanka i uvijek su bile strogo geometrijskih oblika. Kod bijelog veza se radi o izvlačenju ili rezanju pojedinih niti podloge, zatim oplitanju i povezivanjem preostalih niti što daje prozračan i šupljikav ukras. Jedan od osnovnih oblika prvotne paške čipke je *retičela*) u prijevodu mala mrežica – nastaje u kvadratnom prostoru urezanom u platnu i dopunjenom nitima paukove mreže po kojoj se bodom obameta šivanju motivi ukrasa. Taj ukras se nalazi na prsnom dijelu ženske bijele platnene košulje i na pokrivalu za glavu i uvijek se nalazi u linearnom slijedu. Pažanke nazivaju ovaj rad u prvotnoj retičeli – *Paški teg (teg – ženski ručni rad)* (slika3). Paški teg se izrađuje bez grafičkih predložaka i shodno tome je spontana kreacija čipkarice koja bi se ugledala na košulje svoje majke i bake. Raznolikost likovne slike predmeta sa paškim tegom dobivena je različitim kombinacijama standardnih geometrijskih motiva. Najčešće su to sljedeći motivi: manji ispunjeni ili šuplji kružić (*gusta i retka pogacica*) (slika 4), manji ili veći krug (*kolumbarić, kolumbar*) (slika 5), polukrug (*ročelica*) (slika 6), romb (*dupla, kriva mendulica*), cik-cak pruge (*žabići, vencić*), trokutić (*mendulica*) (slika 7), pravokutni ili trokutasti listić (*listacić*) (slika 8) te prava ili neprava četverolisna rozeta. Uz ove elemente posebnost ukupnoj slici ukrasa daje mali rubni kružić (*zubcići*) (slika 9). *Ščapi* (slika 10) – je element koji povezuje kompletnu čipku i po njima se izvode prethodni navedeni elementi

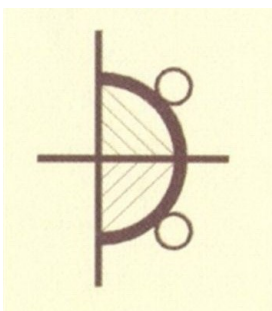
Slika 3, paški teg

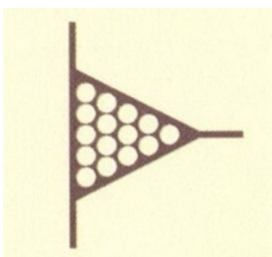
Slika 4, pogacica -puni krug, ako je više pogacica u svaku ide jednako niti konca kao i u prvu

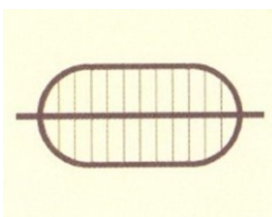
Slika 5, kolumbar - okrugli veći krug ispunjen manjim rupicama

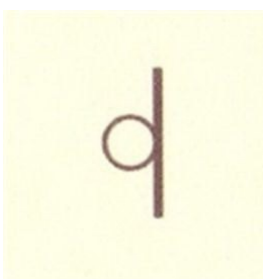
Slika 6, ročelica - polukrug ispunjen koncem, može biti sa zupčićem ili bez njega

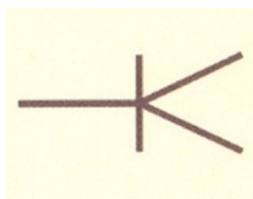
Slika 7, mendulica - trokutasti oblik ispunjena rupicama, može biti jedna sama, dvije spojene s donjom stranom ili tri komada spojene vrhovima

Slika 8, listacić - izgledom podsjeća na list s rupicama

Slika 9, zupčić

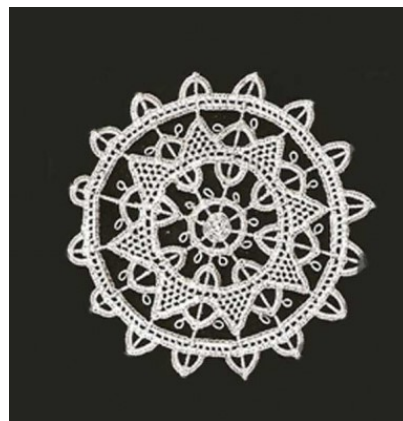
Slika 10, ščapi

Upravo ova ornamentika prvotne retičele strogo geometrijskog raporta glavna je značajka renesansnog čipkarstva.

Rozeta je dekoracija u obliku ružinog cvijeta sa stiliziranim laticama koje se primjenjuju od doba romanike. Sa paškom rozetom se susrećemo na pročelje zborne crkve Uznesenje Blažene Marije Djevice (slika 11). Ona je čisti primjer renesansne rozete. Kad bi usporedili nju i pašku čipku (slika 12) možemo jasno vidjeti sličnosti. A te sličnosti su geometrijski oblici poput polukrugova, križići, krugova, listići, itd.

Slika 11, pročelje zborne crkve Uznesenje Blažene Marije Djevice, 15. st

Slika 12, paška čipka

Za izradu paške čipke potrebno je tvrdo ispunjen polukružni jastuk manje dimenzije i iscrtani predložak, isključivo bijeli konac i igla te vrlo mirne i čiste ruke kako konac ne bi požutio tijekom izrade. Za jastuk se pričvršćuje predložak na kojem ima koncem označeni krugovi (konture). Zatim se po predlošku koncem iscrta raster „paukove mreže“ tzv. slobodne retičele. Raster je geometrijski pravilan uzorak točaka ili linija, a slobodna retičela se naziva tako jer nije više vezan uz rubove kvadrata uvezenog u platno nego su mu krajevi slobodni npr. rozeta. Zatim se za svaki krak oplete iglom i koncem i tako se dobije čvrsti kostur. Nakon toga se počevši od sredine iglom i koncem, bodom obameta, oslanjajući se na krakove mreže, grade pojedine motive ukrasa raspoređeni unutar kružnice.

Čipka je na paškom folklornom tekstilu ostala ne promijenjena sve do kraja 19. stoljeća. Međutim, početkom 20. stoljeća dolazi do promjene. Naime, folklorna nošnja gubi na značaj odnosno više se ne oblači kao svakidašnje ruho stoga potreba za paškom čipkom se smanjuje. No godine 1906. osniva se Čipkarska škola gdje se uglavnom usmjeruje na izradu samostalnih ukrasnih predmeta npr. posteljno rublje, oltarnici, muške i ženske ukrasne maramice, itd. Stoga gradonačelnik Paga Frane Budak, koji je i sam bio zaljubljenik u pašku čipku otvara školu na inicijativu Austrijanke Natalie Bruck-Auffenberg. Otvaranjem škole omogućila je daljnji razvoj paške čipke i nastavak tradicije. Paška čipka je odlazila na izložbe diljem svijeta. Završila je i

na Bečkom dvoru. Naime, Pažanke su bile pozvane na dvor od strane nadvojvotkinje Marije Jozefe, kako bi pokazale kako nastaje paška čipka. A Carica Marija Terezija je na dvoru držala pašku čipkaricu koja je šivala čipku za potrebe dvora. Nakon Drugog svjetskog rata čipkarska škola je utrnila i žene uglavnom individualno se bave čipkarstvom. Zbog toga paška čipka gubi na značaj te se ne izrađuje kvalitetna čipka kao nekoć. 1957. godine podučava se učenike u osnovnoj školi „Juraj Dalmatinac“, a godine 1994. pokrenut je jednogodišnji tečaj izrade paške čipke, a o radu spomenutog brine se Društvo paških čipkarica „Frane Budak“.

Pažani su već od ranog doba okruženi čipkom. U skoro svakom paškom domaćinstvu će se nalaziti paška čipka. Od početka svog nastanka do danas Pažanke su u svom radu unosile strpljenje i maštovitost stoga možemo reći kako su bile prave umjetnice. Karakteristike koje iskusne čipkarice pripisuju uspješnim čipkaricama su strpljenje, spokoj, mirnoća i ljubav prema čipki. Koliko vrijedi paška čipka govori činjenica da je proglašena „izvornim hrvatskim proizvodom“ dodijeljeno od strane Hrvatske gospodarske komore 2001. godine. Godine 2009. paška čipka ili paško „Bijelo zlato“ je uvrštena na listu nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a. Paška čipka je upisana u registar UNESCO-a zajedno sa hvarskom i lepoglavskom čipkom te je time postala jedno od sedam nematerijalnih kulturnih dobara koja su iz Hrvatske upisane u ovaj registar.

4. ŽENSKA NARODNA NOŠNJA GRADA PAGA

Prije svega moramo Pašku narodnu nošnju smjestiti u okvir općih značajki odjeće istočno jadranskog odnosno mediteranskog prostora. Ta odjeća se oblikovala tijekom vremena pod utjecajem građanske mode koja je prethodila promjenama koje su donosile pojedine stilske epohe. Međutim svoj konačni oblik dobiva u 15. i 16. stoljeću na prijelazu kasne gotike u renesansu, čiju potvrdu možemo pronaći na već spomenutu lunetu paške katedrale. Na nošnjama se vidi veliki utjecaj renesanse za koji su zaslužni Mletci koji su donijeli svoj utjecaj u grad Pag. U zadarskoj regiji se miješaju elementi dinarskog tipa i jadranskog tipa nošnji. U zadarskom području gornji dio tunike je bio bogato ukrašen šarenim vezom (zalistavac). Postupno se mijenja sa renesansnom bijelom čipkom. U zadarskoj regiji je i dalje bio prisutan zalistavac, međutim u gradu Pag su prigrlili bijelu čipku koja je postala jedinstvena paška čipka geometrijskog oblika - još jedan element pod utjecajem renesanse. Još jedan utjecaj renesanse vidimo na tkaninama nošnje. Osim vune koje bi dobivale od ovaca, koristio se i lan, a u 15. stoljeću je došla i svilena tkanina raznih boja poput tradicionalne plave boje, crvena boja za vjenčanja, zelena, žuta, tamna crvena, i crna. Pažanke su u svojim kostimima sačuvale bogatstvo i raskoš renesanse sve do kraja 19. stoljeća, kada se nošnje stiliziraju i preoblikuju. Mora se napomenuti kako se na otoku nalazu različite nošnje, odnosno svaki grad, selo ima svoju varijantu narodne nošnje, npr. Novalja ima drugačije nošnje od grada Paga. Vidljive su sličnosti, međutim ne mogu se svrstati pod istim.

Osnovni dijelovi za pašku narodnu nošnju, odnosno grad Pag, ne razlikuju se od ostalih jadransko etnografskih područja, a to su sljedeći dijelovi: košulja, suknja i pregača. Redoslijed oblačenja paške folklornog kostima ide na sljedeći način: *kotula* (podsuknja), *košuja* (platnena košulja), suknja (vunena suknja s poramenicama u obliku prslučića), *traversa* (svilena pregača), *pocva* (vuneni ili svileni pojas), *facol* (svilena marama), *jaketin* (kratki kaputić s rukavima), *pokrivaca* (pačetvorinasta marama za glavu), *calcete* (čarape), *gondolete* (plitke kožnate cipele).

Prvo se oblači košulja ili *košuja* (slika 13). One koje Pažanke nose slične su kao kod dinarskog tipa nošnji. Nije se puno mijenjalo tijekom godine. Na slici možemo primijetiti kako je ostala vjerna svojom izvornim oblikom a to je tunika *dalmatica* koja se pojavljuje u rimsko doba. Izrađena je od bijelog platna koje oblači čitavo tijelo a dužina košulje seže do ispod koljena. Za razliku od dinarske košulje, paška košulja se oblači kao donje ruho. Ona pripada u ne krojeno ruho, koje se oblikuje spajanjem ravnih komada platna koji se presavijaju po niti tkanja. Sastavljena je iz dva dijela: gornjeg – *opleća* i donjeg – *stana*, koji su spojeni u struku. Rukavi

košulje su dugi i široki, a ispod pazuha se prošivaju četvrtastom laticom presloženom u trokutu. Rukavi i prsa ostaju vidljivi, shodno tome upravo su oni ukrašeni *paškom tegom* – ukras u bodu prvotne čipke uzdužno od vrata do struka uz prsni otvor košulje i uski *ažur* uz rubove rukava.

Slika 13, košulja ili košuja

Na košulju se oblači suknja sa prslučićem koja je tipična za jadransku regiju (slika 14). Javlja se krajem 15. stoljeća na prijelazu iz kasne gotike u renesansu kao tadašnja visoka moda. Odnosno kada se struk u odijevanju počeo naglašavati. Prslučić je uzak i prati oblik tijela i prošivana je na suknju sa faldama. Prslučić se u Dalmaciji naziva *kas*, *skas*, *život* ili *bušt*. Prslučić je bez rukava, te su ukrašeni rukavi košulje vidljivi. Ima duboki V-izrez koji seže do struka koji otkriva bogatu ukrašenu košulju s *paškom tegom*. Donji dio odnosno suknja prošivena na prslučić ima, čitavom širinom, jednolične vertikalne nabore. Nešto niže od koljena nalazi se uži poprečni nabor tzv. *soc*, zbog čega, dok se Pažanke vrte u plesu, suknja dobije poseban oblik. Uz donji rub s unutrašnje strane suknja je podstavljena širom prugom sukna u kontrastnoj boji, dok s vanjske strane uz rub je prošivena uža pozamenterijska ukrasna traka – *pasaman*. Prsluk i suknja su izrađeni od istog materijala, finog domaćeg otkanog sukna, često u različitim bojama. Međutim, šarenilo se postupno zamjenjuje sa crnilom pod utjecajem španjolskog baroka. „Iznimna vrsnoća tkanina iz kojih su izrađeni stari primjerci paških sukanja, govori nam o negdašnjoj velikoj tradiciji tekstilnog rukotvorstva, vjerojatnoj o manifakturnoj proizvodnji tkanina namijenjenoj možda i trgovini izvan granica otoka“.⁵

⁵ Eckhel N.: Narodna nošnja grada Paga, Priručnik za rekonstrukciju nošnje, str. 16, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 2002

Slika 14, suknja sa prslučićem

Zatim na suknju sa prslučićem oblači se *travesa* ili *traversa* odnosno pregača (slika 15). Pregača prekriva prednji dio suknje od boka do boka i doseže gotovo do ruba suknje. Do kraja 19. stoljeća pregaču je zamijenila uža prevjes. *Travesa* je izrađena od fine tkanine koja je uvijek jednobojna, a boje koje mogu biti su: zlatnožuta, otvoreno plava, bordo, crvena, zelena... , ponekad i sa brokatnim uzorcima. Boja pregače je uvijek usklađena sa suknjom. Kod spremanja, pregače se posebno presavijaju pri čemu nastaju četiri vertikalna nabora. Krajem 19. stoljeća pregaču je zamijenio uža prevjes. Pregača i suknja bi se u struku opasivala pojasom – vunenom tkanicom ili svilenim pasom, a za pojasom se zatiče i svilena marama – *facol*. Ponekad se kazuje da u doba kada se nije nosila *traversa*, za pojas bi se vezale po dvije svilene marame. „Kao stari običaj spominje se i opasivanje struka širokom svilenom vrpcom, čiji su krajevi lepršali uz lijevi bok. Time je slobodna djevojka izražavala svoju želju za plesom i druženjem“⁶. Vrpce se naziva *candalin*, što znači igrač.

Slika 15, pregača ili traversa

⁶ Eckhel N.: Narodna nošnja grada Paga, Priručnik za rekonstrukciju nošnje, str. 16, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 2002

Kratki kaputić dugih rukava zvan *jaketin* (slika 16), žena oblači na gornji dio tijela. Prvotno je služila radi zaštite od hladnoće i izrađivala se od vunenog sukna. Međutim, osnovna namjera nakon nekog vremena postala je ukrasna. Stoga, za izradu *jaketina* rabi se fini baršun u tamnim nijansama smeđe, tamno zelene, plave ili bordo.

Slika 16, jaketin od baršuna

Od hladnoće je štitila i tzv. *guća* koja je kratka pletena vunena vesta dugih rukava. *Guća* se mogla koristiti kao donje rublje uz *kotulu* – podsuknja i *mundande* – gaćice dugih nogavica izrađene od pamučnog platna ili flanela. U cjelini kostima spadaju čarape – *kalcete* koje su u istoj boji kao i suknja i plitke cipele – *gondolete*. Stariji oblik obuće bile su natikače, čije su gornji dio bile isprepletene od vune, a poplat izrađen od kože. Za kraj da se upotpuni cijeli folklorni kostim grada Paga, žene na glavu stavljaju *pokrivacu* na glavu.

Prethodno je opisana svečana ženska narodna nošnja grada Paga (slika 17). Njezino oblikovanje se mijenjalo tokom vremena i završava u 19. stoljeću. Takva odjeća je bila svakodnevno ruho građankama Paga, a u današnje vrijeme susrećemo ih na svečane državne i crkvene blagdane i na folklornim nastupima. Ruho je postao simbolom grada ali i cijelog otoka kao cjelina.

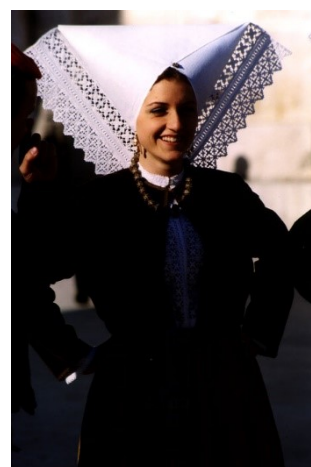
Slika 17, ženska narodna nošnja, grad Pag

4.1 Oglavlje i nakit

Paško ogavlje se povezuje sa ostalima na jadranskim prostorima kao i način uređenje kose. No, opet se ističe među ostalima. Oglavlje ruha ostaje prisutno još iz srednjeg vijeka kada je tipično da udata žena pokriva svoju glavu. Žena je u obaveznoj dugoj kosi imala dvije pletenice koje su bile raspoređene po sredini. One se onda, prekrižene kružno, polažu kao vijenac oko glave. Zatim stavljaju se prevjes zvanog *pokrivaca* (slika 18) koja je izdužena pačetrovina. *Pokrivaca* se polaže tako da dio kose bude vidljiv, odnosno da se vidi razdjeljak pletenica sa prednje strane. Upravo to oslobođenje kose pridonijela je renesansa iz susjedne, današnje Italije, koja je također donijela da žene i djevojke bez obzira na status i dob mogu nositi *pokrivacu*. *Pokrivaca* svojim uglatim konturama slijedi gotičke oblike, ali način slaganja direktno na uredno spletnu kosu bez upotrebe krutog predloška je ostala iz srednjeg vijeka. Paška *pokrivaca* ima dužinu 150 cm i širinu do 50 cm, a izrađena je od fine pamučne tkanine. Na oba kraja su simetrično raspoređeni ukrasi sastavljeni od dva elementa: u platno uz sam rub ima uža pruga – *paški teg*, te uz krajeve se prišiva samostalna čipka na batiće. Za čipku na batiće se pretpostavlja da je uvezena iz Idrije u Sloveniji jer nema potvrde da se čipka na batiće radila na Pagu. „*Obandati, vezati pokrivacu, znači polagati je oko glave od zatiljka prema naprijed tako da se prvo slobodni krajevi sprijeda iznad čela prekriže i zatim prebace natrag. Pritom se iznad oba uha oblikuje više ili manje naglašeni vrhovi*“⁷. *Pokrivaca* se za kosu pričvršćuje sa ukrasnim filigramskim iglama. Na luneti paške katedrale vidimo meko postavljen ovoj oko glave, međutim ogavlje kakve danas vidimo na paškim nošnjama su geometrizirane što je postignuto škrobljenjem pamučne *pokrivace* (slika 19). Naime, taj geometrijski oblik je nastao u 50-ih godina 20. stoljeća po želji koreografa, koji je pripremao pašku skupinu za nastup na smotrama folklor.

Slika 18, *pokrivaca*

Slika 19, škrobljena *pokrivaca*

⁷ Eckhel N.: Narodna nošnja grada Paga, Priručnik za rekonstrukciju nošnje, str. 20, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 2002

Što se tiče nakita Pažanke su nosile već spomenute filigranske igle – *bacente*, kojima je učvršćena *pokrivaca*. Takvom iglom spajaju se i prednjice košulje na prsnom dijelu. Uz svečanu nošnju obavezno se nosi ogrlica od filigranskih srebrnih ili pozlaćenih okruglih zrna – *peruzini* i naušnice s tri kruškolika ili okrugla filigranska privjeska – *rocini od tri perle*. Uz spomenuti nakit nosi se prsten u obliku zmije – *na bizu* i prsten s filigranskim zrcima – *na pucice*. Još jedan obavezan nakit je deblji zlatni lančić dužine do pasa, na kojem visi zlatna medaljica.

Opisana je ženska narodna nošnja Paga koja je jedinstvena i posebna i koja je gotovo do danas ostala u izvornom obliku. Može se reći da su se Pažanke odijevale profinjeno i sofisticirano te su iz svakog razdoblja uzele po neki element koji su preoblikovale na svoj način, koje je rezultiralo u jednu vrlo posebnu nošnju, koja je u današnje vrijeme vrlo prepoznatljiv identitet otoka Paga.

5. MUŠKA NARODNA NOŠNJA GRADA PAGA

Muškarci su češće napuštali svoje mjesto stanovanja u potrazi za poslom te prilagođavaju svoje odijevanje novoj okolini. Stoga muška tradicionalna nošnja puno prije izlazi iz svakodnevne uporabe od ženske. Muška svečana nošnja koja se danas može vidjeti se sastoji od bijele platnene košulje, bijelih hlača (*brageše*), prsluka (*krožat*), suknenog kaputa (*kaparan*), svilene marame koja je služila kao pojas (*facol*), čarapa (*kalcete*) i cipela (*postole*). Košulja i hlače su građanskog kroja, a prsluk – *krožet* je nekad bio suknen, no danas ga susrećemo od bijelog pamučnog *pika*. *Kaparan*, crni sukneni kaput sa kapuljačom je ukrašen plavom ili crvenom podstavom. Na prednjici ima ukras izrađen aplikacijom crnog gajtana. Pomalo je zapostavljen odjevni predmet, ali je vrlo lijep i vrijedan dio paške nošnje. Ako pogledamo ilustracije iz 19. stoljeća (slika 20), na njima vidimo još neke odjevne predmete. Možemo vidjeti suknene hlače plave i smeđe boje, *kaparan* iz plavog i crvenog sukna s bogatijim aplikacijama zlatnožutih gajtana. Nakon toga primjećujemo dugi kaput s rukavima i kapuljačom – *kaban* optočen crvenom suknom i ukrašen gatanima. Za obuću vidimo da uz lagane cipele susrećemo i čizme. Za mušku nošnju grada Paga možemo reći kako se nije puno razlikovala od ostalih sa jadranskog prostora.

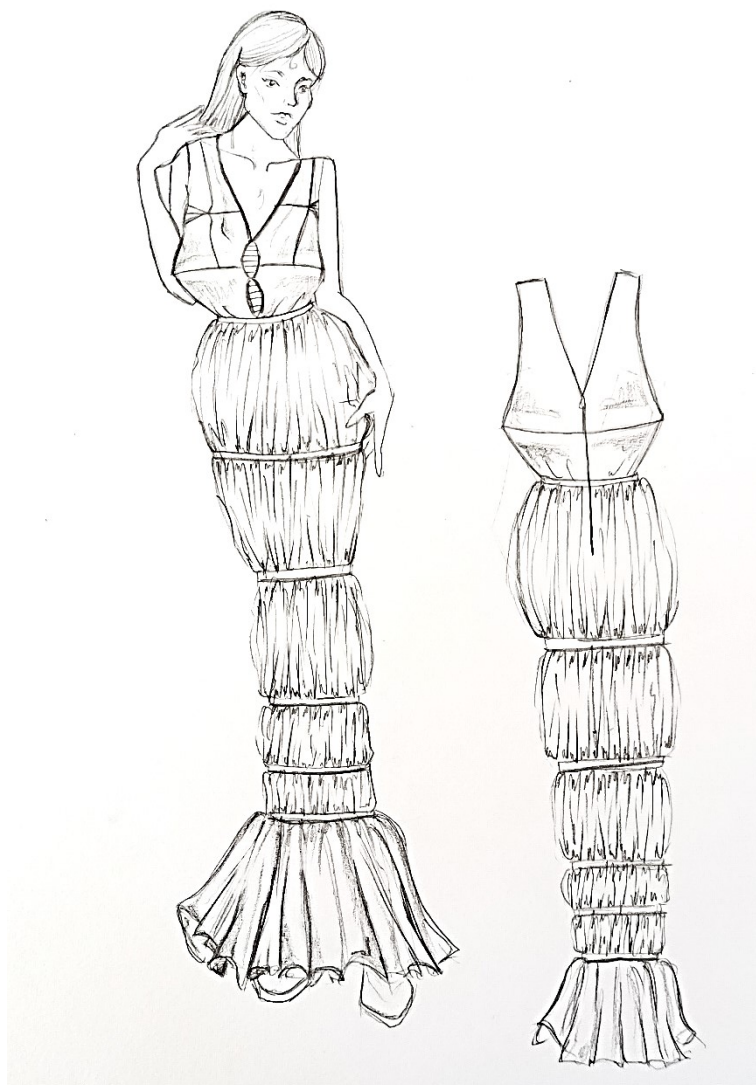
Slika 20, Pažanin, 1846. ("La Dalmazia descritta")

6. EKSPERIMENTALNI DIO

Istražujući pašku folklornu odjeću i pašku čipku, naišla sam na inspiraciju za razvoj vlastite kolekcije koja se sastoji od osam modela ženske haljine. U svojim modelima sam zadržala eleganciju kao što ima i ženska narodna nošnja grada Paga. Eleganciju sam postigla naglašavajući žensku figuru odnosno istaknula sam struk i bokove. Zatim elementi koji se nalaze u kolekciji su falde, nabrani materijal, kompaktnost i jednostavnost. Najveću inspiraciju sam pronašla u plisiranoj suknji sa prslučićem, u oglavlju te ušicama na haljine koje sam oblikovala poput *ščapi* – element koji povezuje kompletnu čipku i po njemu se izvode ostali elementi.

6.1 Prikaz modela

6.1.1 Prikaz modela br. 1

Slika 21, prikaz modela br. 1. (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 1 je haljina koja se sastoji od dva dijela, gornji i donji dio. Gornji dio ima V-izrez, a ispod V-izreza ima dva izreza koji podsjećaju na element paške čipke – *listacić*. Gornji dio nije prijanjajući uz tijelo već je širok. Ona ide u A do malo ispod linije grudi, da bi se zatim ponovno suzila do linije struka. Na njoj se nalaze prsni ušitci koji služe u dekorativne svrhe. Donji dio haljine se sastoji od 6 dijelova i duljina je do poda. Suknja je stisnuta u struku tankom pojasnicom. 5 od 6 dijelova su nabrani gore i dolje. A materijal kod zadnjeg (donji dio haljine) je nabran gore, a dolje slobodno pada.

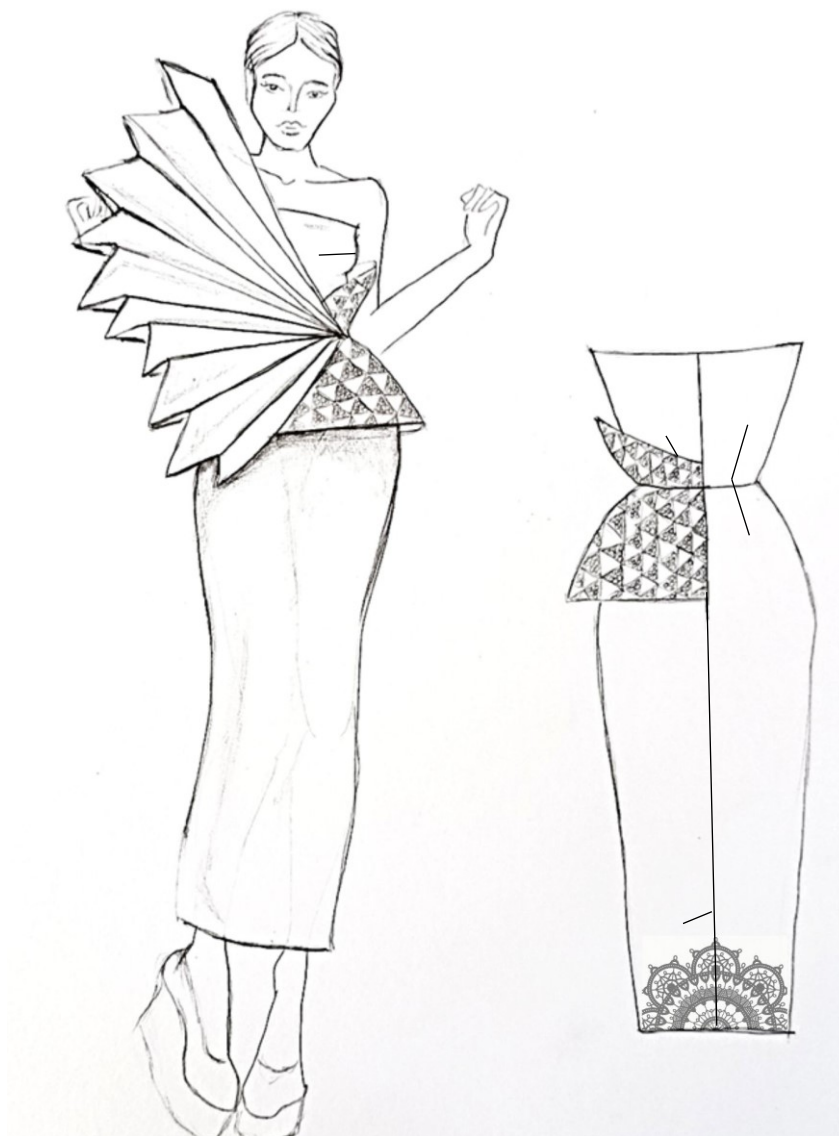
6.1.2 Prikaz modela br. 2

Slika 22, prikaz modela br. 2, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 2 sastavljen je od 3 dijela. Sama haljina ima dva dijela. Gornji dio podsjeća nas na prslučić. Ima duboki izrez koji ima 4 elipse. Prva elipsa je najveća, a potom idu sve manje elipse što je bliže struku. Ima dva prsna ušitka. Donji dio haljine je nabran u struku i duljina seže do poda. Na haljinu se oblači treći dio. Ona se veže oko struka i naprijed je otvorena otkrivajući haljinu ispod. Iznad struka se nalazi dio koji ima blagi volan. Veže se kod koljena poput korzeta. Ispod koljena se nalaze dva volana, smješteni jedan iznad drugoga.

6.1.3 Prikaz modela br. 3

Slika 23, prikaz modela br. 3, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 3 je uska haljina koja seže do gležnjeva. U struku se nalazi s lijeve strane element sa faldama poput lepeze, a sa desne se nalazi element koji obavija desni bok i s gornje strane obavija struk. Na tom elementu se nalazi detalj koji je preuzeti element od paške čipke odnosno *mendulica*. Taj detalj je postignut prošivanjem na materijalu.

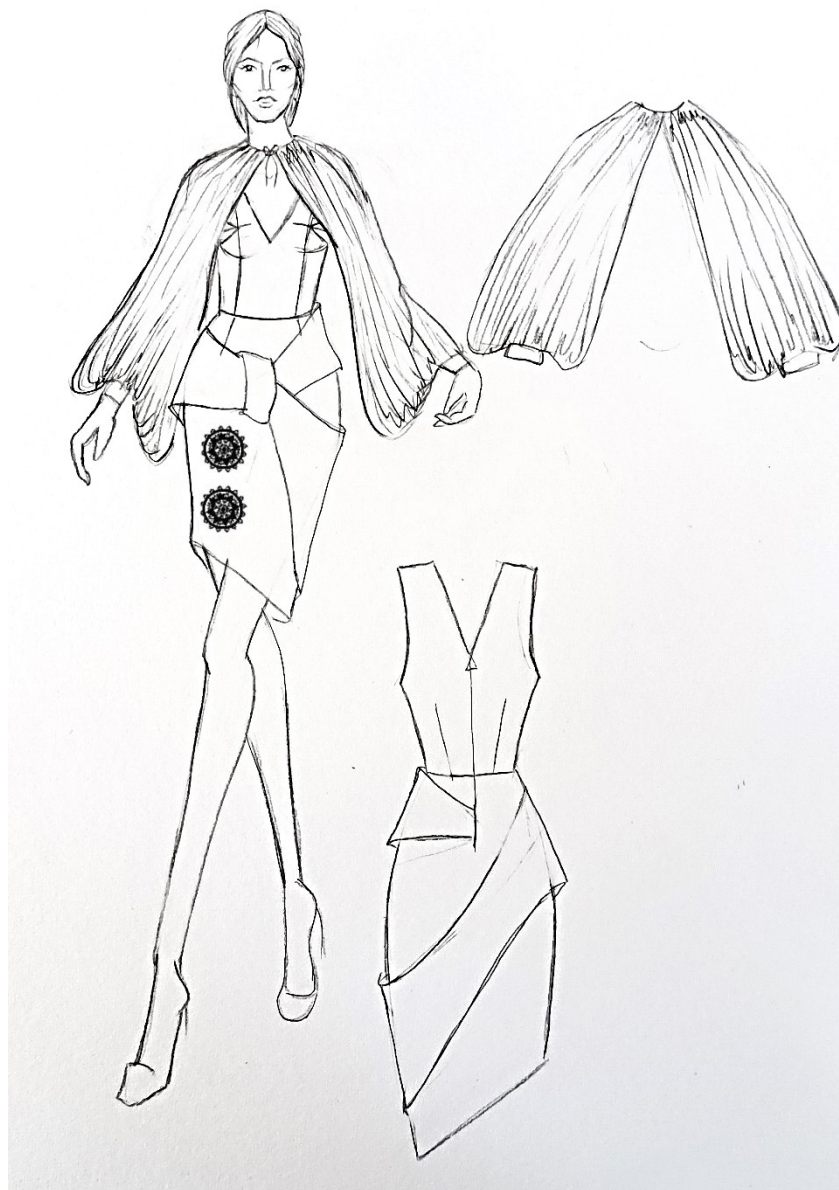
6.1.4 Prikaz modela br. 4

Slika 24, prikaz modela br. 4, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 4 je uska haljina koja seže ispod koljena i ima dva proreza sa lijeve i desne strane. Ima dva dijela. Gornji dio ide uz tijelo i nema rukava te ima dva ušitka iznad grudi. Na donjem dijelu se nalaze dva ušitka, jedan kraći, a drugi duži sa lijeve strane. Model ima kratku jaknicu koja se zakopča kod vrata. Rukavi su ranglan i sežu do lakta te ima pravokutni detalj. Taj detalj ne ide uz rukav te strši van. Na leđima se nalazi detalj koji ide na V. Materijal je presavijen prema unutra.

6.1.5 Prikaz modela br. 5

Slika 25, prikaz modela br. 5, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 5 je haljina koja ima duljinu iznad koljena. Sastoji se od dva dijela: rukavi koji se mogu samostalno obući i haljinu. Haljina ima V-izrez i ima prsne ušitke. Kod bokova ima element koji izgleda kao čvor koji je postignut preslaganjem tkanine. Rukavi koji se mogu samostalno obući su široki i idu na zvono, stisnuti su u zapešću i vrlo su nabrani. Veže se oko vrata.

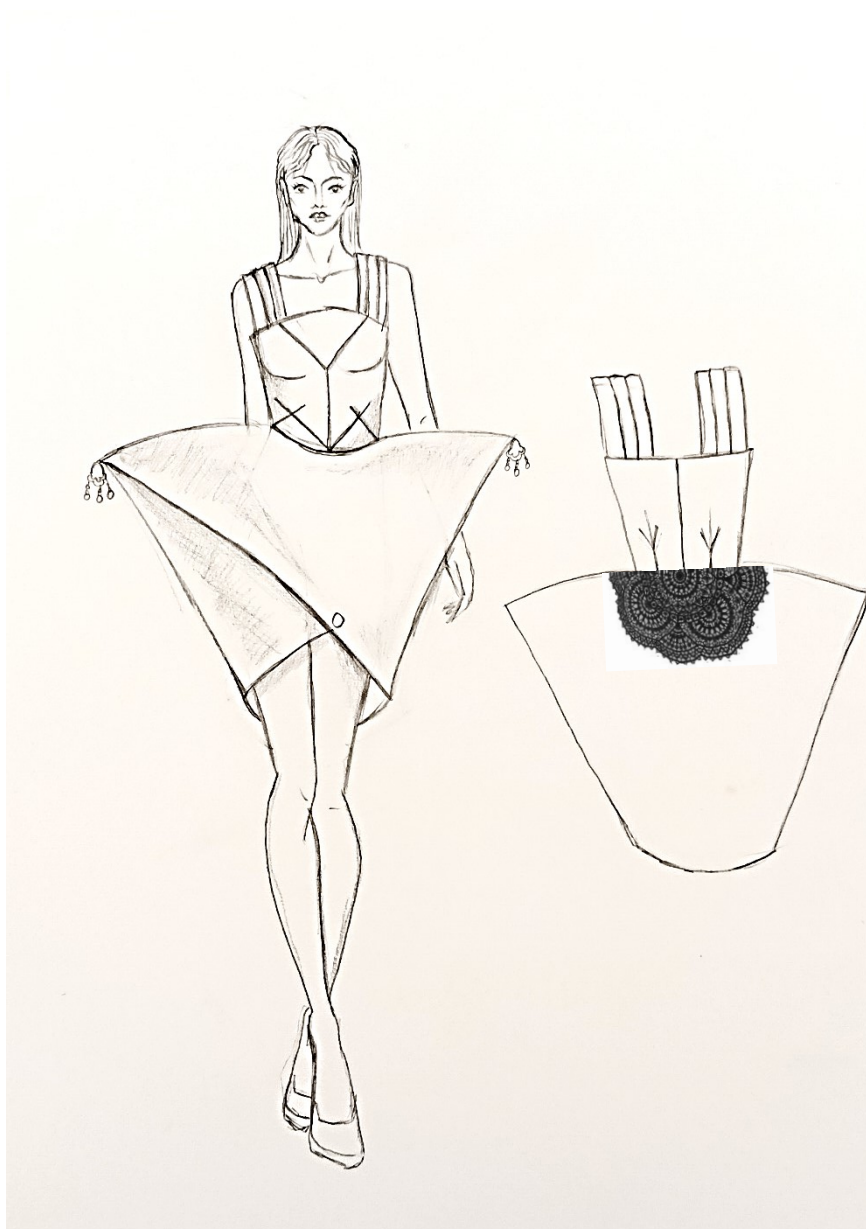
6.1.6 Prikaz modela br. 6

Slika 26, prikaz modela 6, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 6 je haljina koja prati liniju tijela. Ima dva prsna ušitke. Na bokovima se nalazi detalj koji podsjeća na čvor postignut preslaganjem tkanine. Dužina haljine je iznad koljena.

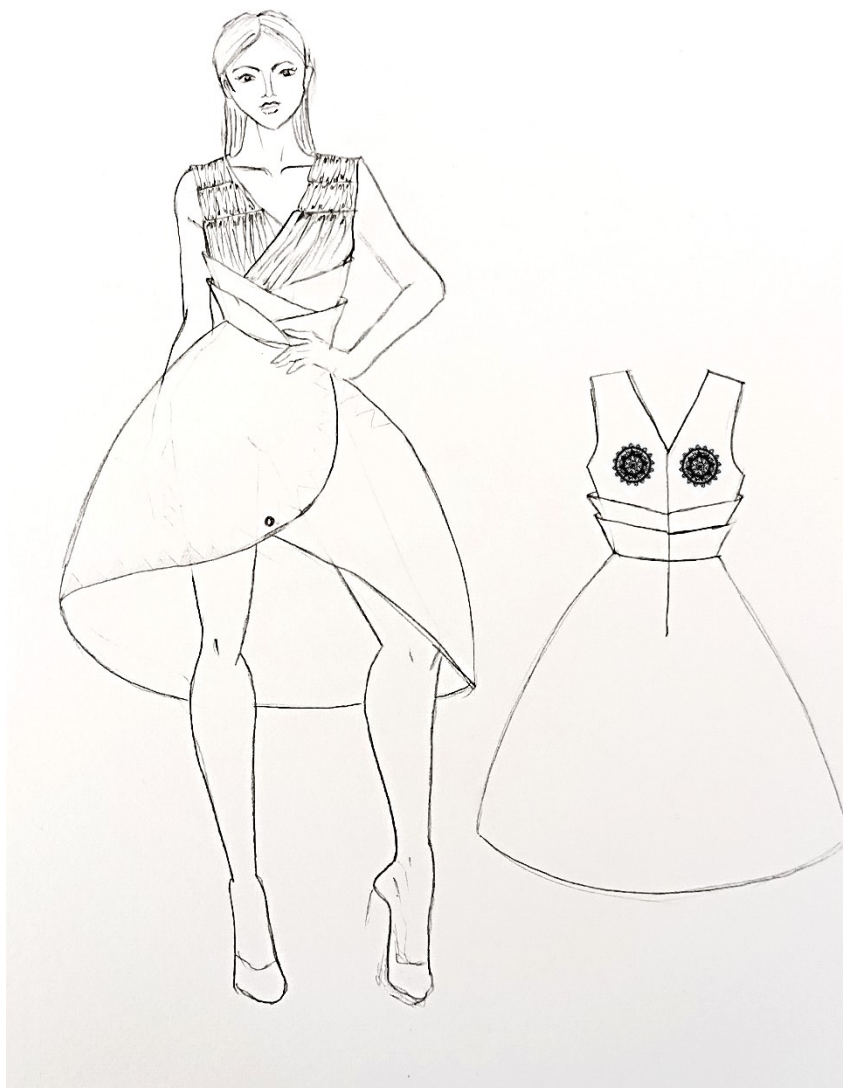
6.1.7. Prikaz modela br. 7

Slika 27, prikaz modela br. 7, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 7 je haljina koja je dužine iznad koljena. Donji dio haljine je asimetričan i inspiriran *pokrivačom*. Gornji dio prianja uz tijelo te ima dva ušitka kod struka. Naramenice haljine se sastoje od tri falde.

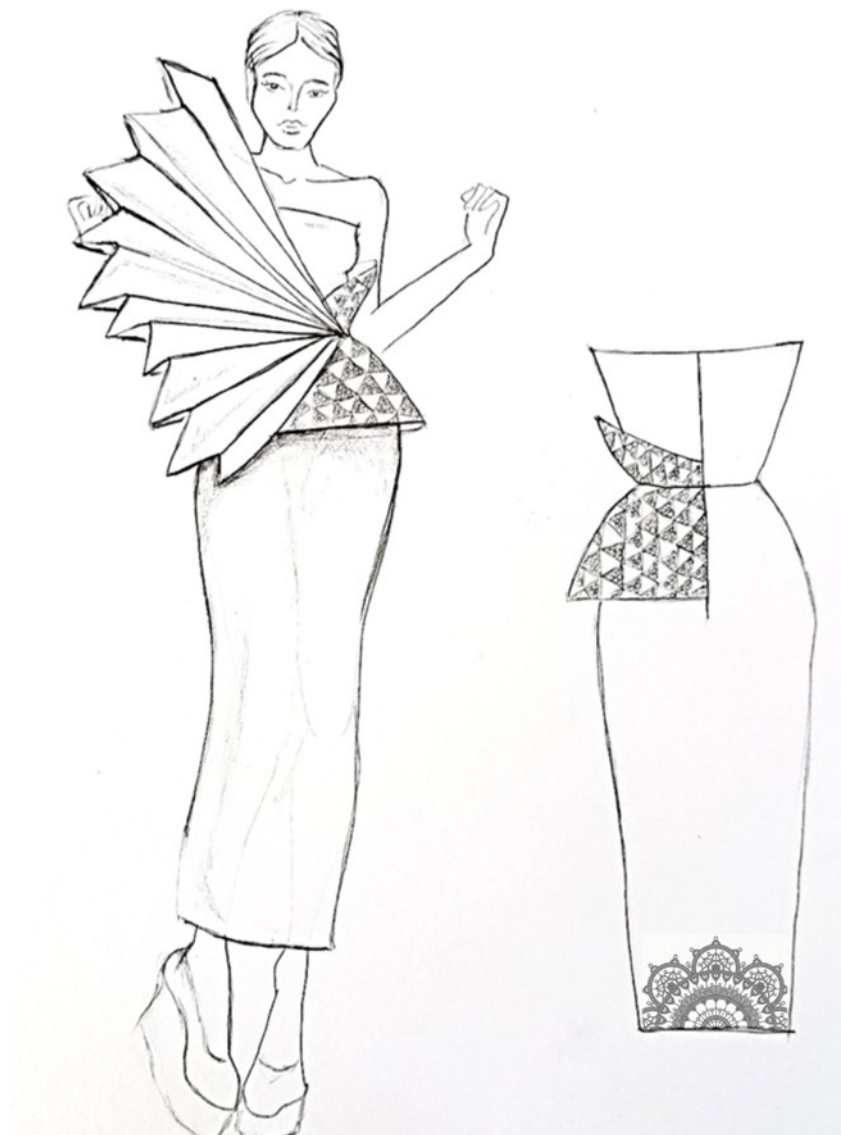
6.1.8 Prikaz modela br. 8

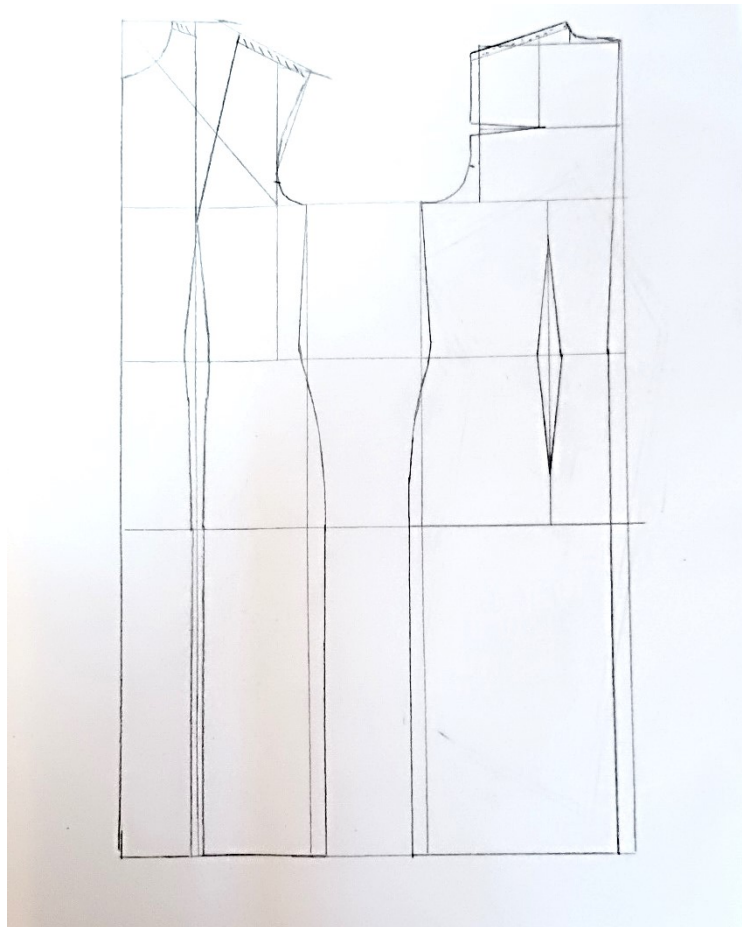
Slika 28, prikaz modela br. 8, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

Model broj 8 je haljina čiji donji dio ide poput suknje A-kroja sa preklopom na prednjoj strani. U struku na gornjem dijelu vidimo detalj u kojem je materijal preslagan jedan u drugi poput čašice. Desna strana gornjeg dijela se preklapa preko lijeve strane i tako se stvara V-izrez. Na prednjici vidimo nabrani detalji.

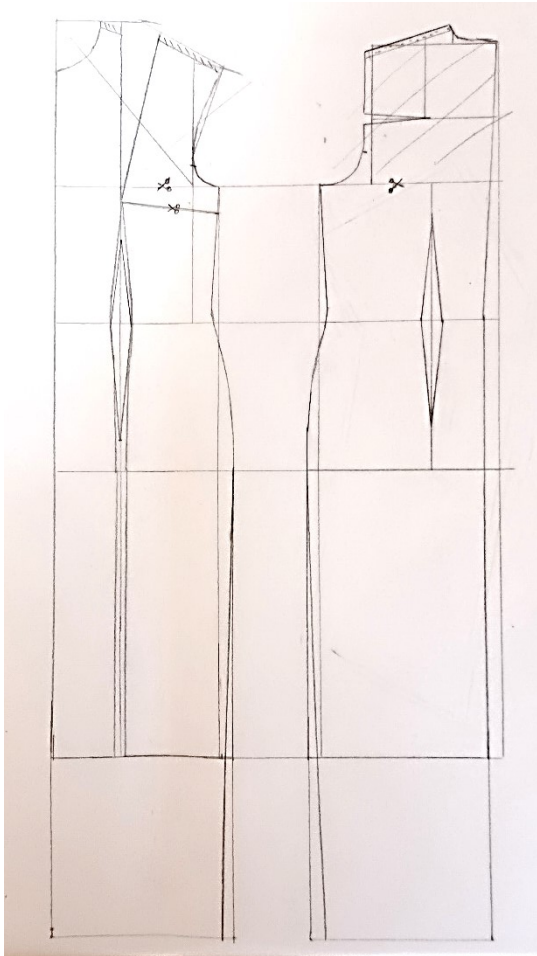
6.2 Modeliranje vlastitog modela haljine – model br. 3

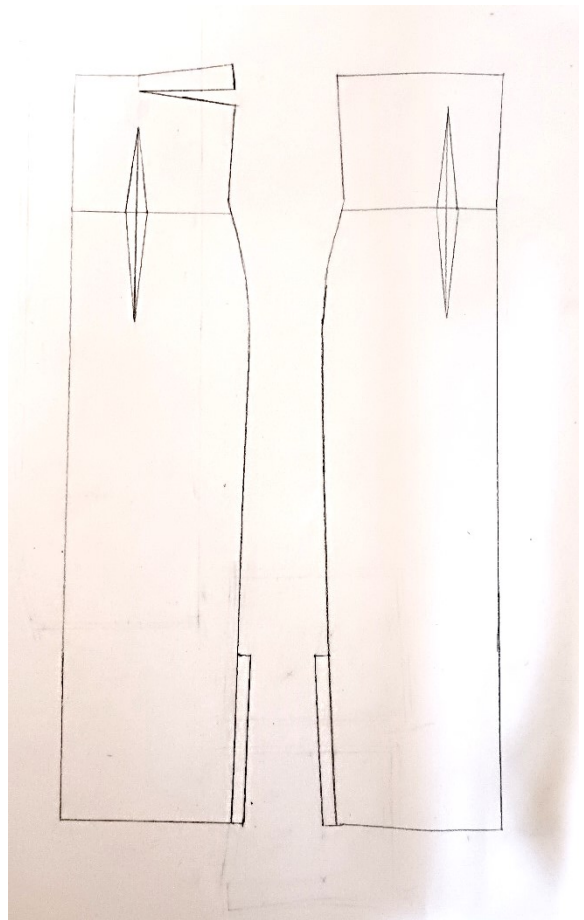
Slika 29, prikaz modela br. 3, (Autorica: Nikolina Manda Šarić)

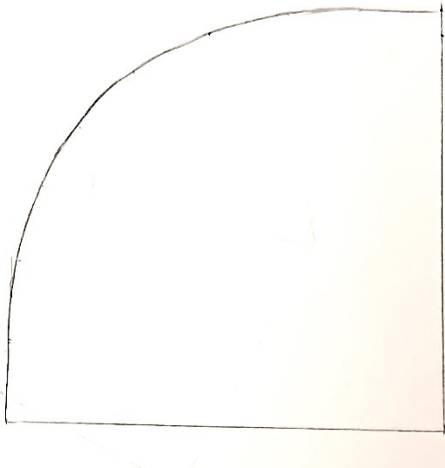
Slika 30, prikaz temeljnog kroja haljine po kojoj se modelira model br. 3, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

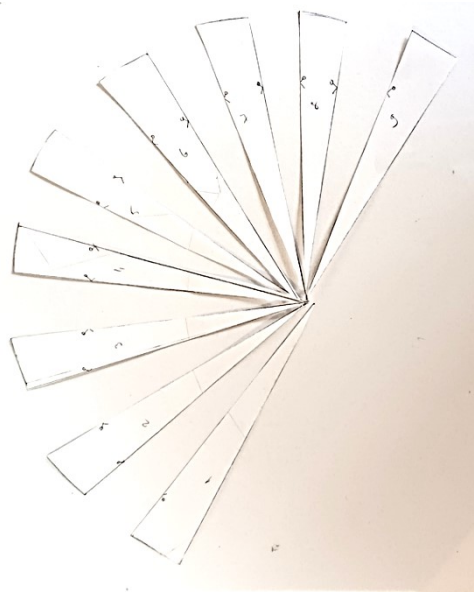
Slika 31, prikaz modeliranja haljine. Na prednjici smo skratili ušitak te kod grudi dodali još jedan. Duljina kroja je produžena te je i sužen tako da prati liniju tijela. Na stražnjem dijelu je produžena dužina kroja, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.).

Slika 32, prikaz modeliranja haljine. Na prednjici je otvoren ušitak kod grudi, te je kroj izrezan na liniji dubine orukavlja. Dodan je i prorez sa strane kroja. Kroj je rezan u struku. (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

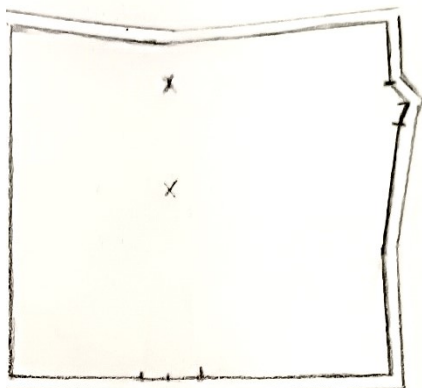

Slika 33, prikaz modeliranja detalja sa haljine, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

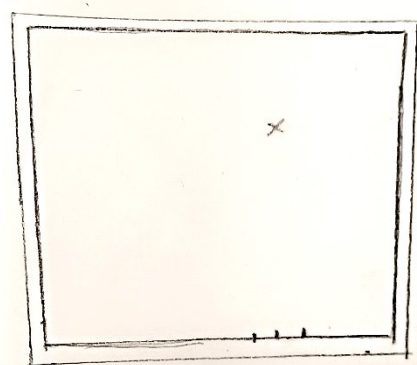

Slika 34, prikaz modeliranja detalja sa haljine. Podijeljen je na 9 dijelova te je rastvoren, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

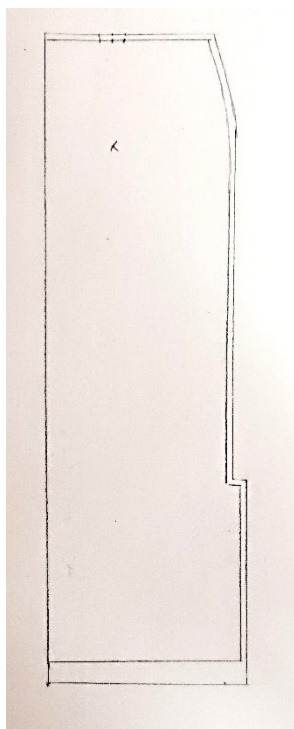
6.2.1 Prikaz krojnih dijelova sa šavnim dodatcima

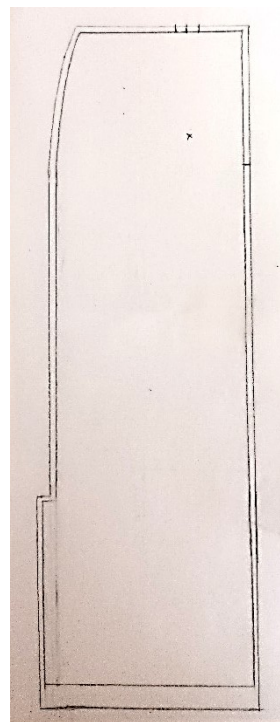
Slika 35, prikaz krojnog dijela sa šavnim dodatcima prednjeg gornjeg dijela, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

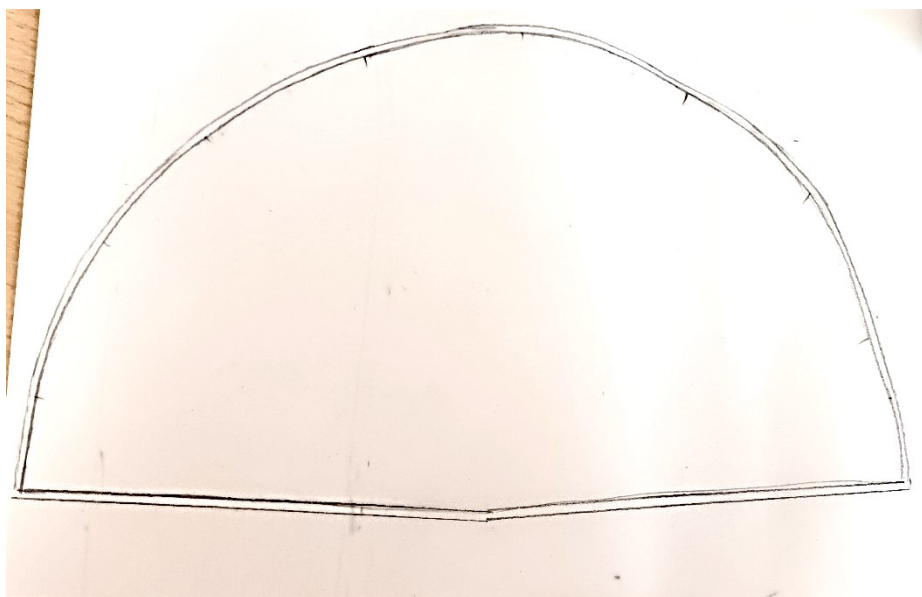
Slika 36, prikaz krojnog dijela sa šavnim dodatcima stražnjeg gornjeg dijela, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

Slika 37, prikaz krojnog dijela sa šavnim dodatcima prednjeg donjeg dijela, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

Slika 38, prikaz krojnog dijela sa šavnim dodatcima stražnjeg donjeg dijela, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

Slika 39, prikaz krojnog dijela sa šavnim dodatcima, detalj na haljini, (Autorica: Nikolina Manda Šarić, kroj rađen po literaturi: Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)

7. ZAKLJUČAK

Paška narodna nošnja je svoj procvat doživjela u doba renesanse. Prikazivala je razdoblje bogatstva otoka. Ona je ostala vrlo sačuvana do današnjeg dana, gdje Pažani sa ponosom nose svoje jedinstvene nošnje na folklornim nastupima. Bile su vrlo šarene i krasile su elegancijom. Uz to, posebnost nošnjama dodavala je i jedinstvena paška čipka koja je vrlo cijenjena i pod zaštitom je UNESCO-a. U drugom dijelu rada je opisana vlastita kolekcija od osam haljina inspirirana narodnom nošnjom otoka Paga te paškom čipkom. Uz to nalazi se i modeliranje jedne od osam haljina.

Prilikom pisanja rada obogatila sam svoje znanje o nošnjama kakve su nosili Pažani: odakle su crpili inspiraciju za ukrašavanje, kada je počeo trend za paškom čipkom, sama tradicija izrade čipke i tko je na njih izvršio najveći utjecaj. Kao zaključak možemo reći kako su Pažani obogatili hrvatsku folklornu odjeću sa svojim neobičnim i prelijepim narodnim nošnjama i paškom čipkom.

8. LITERATURA

1. Eckhel N.: Narodna nošnja grada Paga, Priručnik za rekonstrukciju nošnje, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, (2002)
2. Eckhel N.: Izložba Pohvala ruci, Čipkarstvo u Hrvatskoj, Etnografski muzej, Zagreb, (2012)
3. Palčić I.: Paška čipka na izložbama u Zagrebu i inozemstvu, Vlastita naklada autora Pag, (2019)
4. Ujević D., Rogale D., Hrastinski M.: Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće – III dopunjeno i prošireno izdanje, Sveučilišni udžbenik, Zrinski Čakovec, 2010.)
5. Suić, Mate 1953. Pag. Zadar: Izdanje paške općine. NOVAK, Grga 1961. Stari Grci na Jadranskom moru, Rad JAZU, 232, 145–222; ZANINOVIĆ, Marin, Apsorus i Crexa na Jadranskom putu, Senjski zbornik (2005)
6. Obad, M.: "Kratki pregled političke i pravne povijesti srednjovjekovnoga grada Paga." Magistra Iadertina, vol. 7, br. 1, (2012)